

TALABALARNING ILMIY DALILLASH HAMDA MANTIQIY ARGUMENTATSIYA KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.

Nairjon Azimjanov

Turan International University PhD, dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21952342>

Anotatsiya: Mazkur tezis talabalarda ilmiy dalilash va logik argumentatsiya qobiliyatlarini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qiladi. Tadqiqot zamonaviy pedagogik yondashuvlar, kognitiv rivojlanish konsepsiyalari va ta'lim texnologiyalari asosida olib borildi. Tezisda ilmiy fikrlashni rivojlantirish jarayonida argumentatsiya ko'nikmalarining ahamiyati, mantiqiy tafakkurning strukturasi va epistemologik asoslari ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, talabalarda bahs-munozara, kritikal tahlil va faktlar asosida xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishning samarali metodik usullari tavsiflanadi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil va tizimli fikrlashini kuchaytirishga yo'naltirilgan amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: ilmiy dalilash, logik argumentatsiya, talaba, pedagogik texnologiya, kritikal fikrlash, epistemologiya, ta'lim metodikasi.

Kirish: Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biri – talabalarda ilmiy fikrlash, tanqidiy tahlil va mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatlarini shakllantirishdir. Bu jarayon nafaqat oliy pedagogik nazariyalarni, balki kognitiv rivojlanish konsepsiyalari va epistemologik yondashuvlarni ham o'z ichiga oladi, chunki ilmiy dalilash va argumentatsiya qobiliyati talabaning mustaqil izlanish olib borish salohiyati, faktlar va dalillar asosida xulosa chiqarish ko'nikmasi hamda mantiqiy tafakkurini rivojlantirish bilan chambarchas bog'liqdir. Ilmiy dalilash talabaning ma'lumotlarni tizimli tahlil qilish, mavjud nazariyalarni solishtirish, dalillar asosida fikr bildirish va yangi bilimlarni yaratish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, logik argumentatsiya talabaning fikrini mantiqiy asoslash, qarshi dalillarni tahlil qilish va o'z nuqtai nazarini aniq va tushunarli tarzda himoya qilish san'ati sifatida qaraladi. Bu ikki komponent birgalikda talabaning analitik va tanqidiy tafakkurini shakllantirish, muammolarni tizimli yondashuv bilan hal qilish va ilmiy mulohaza yuritish qobiliyatini mustahkamlashning ajralmas vositasini tashkil etadi[1]. Pedagogik va psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarda argumentatsion fikrlashning yetarli darajada rivojlanmaganligi ularning ilmiy masalalarni tahlil qilish, fikrlararo bog'lanishlarni tushunish va mustaqil izlanish olib borish salohiyatini cheklaydi. Shu sababli, ilmiy dalilash va logik argumentatsiya qobiliyatlarini shakllantirish nafaqat akademik, balki professional va ijtimoiy faoliyatda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Talaba bu ko'nikmalarni egallash orqali murakkab vaziyatlarda qaror

qabul qilish, ilmiy asosda munozara yuritish va o'z pozitsiyasini mantiqiy tarzda himoya qilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ilmiy nazariyalar bu jarayonda muhim o'rin tutadi. Vygotskiyning sotsial-kognitiv nazariyasi shuni ko'rsatadiki, bilimning shakllanishi ijtimoiy muloqot va faoliyat orqali amalga oshadi, bu esa talabaning fikrlash jarayonida ustoz, tengdosh va muhitning rolini muhim darajada oshiradi. Shu bilan birga, Piagetning kognitiv rivojlanish konsepsiyasiga ko'ra, ilmiy dalilash va argumentatsiya ko'nikmalari ayniqsa formal operatsiyalar bosqichida sezilarli darajada rivojlanadi, ya'ni talabaning abstrakt fikrlash va mantiqiy tahlil qobiliyati ortadi. Bu nazariy asoslar pedagoglarga talabaning fikrlash darajasiga mos metod va texnologiyalarni tanlash imkoniyatini beradi. Zamonaviy pedagogik amaliyotda ilmiy dalilash va argumentatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishning samarali yondashuvlari sifatida muammo asosidagi ta'lim, debat va diskussiya texnologiyalari, vaziyatli tahlil, ilmiy tezis va referat yozish, loyiha ishlari va interaktiv treninglar tavsiya etiladi. Ushbu metodlar talabaning analitik va kritikal fikrlashini kuchaytirish, dalillar asosida xulosa chiqarish, fikrlarni tizimlashtirish va mantiqiy tarzda ifodalash imkonini yaratadi[2]. Shu bilan birga, pedagogik jarayon talabaning ijtimoiy kompetensiyasini ham rivojlantiradi, chunki debat va munozara mashg'ulotlarida talaba boshqalarning fikrini tinglash, qarshi dalillarni tahlil qilish va konstruktiv tarzda munozara yuritish ko'nikmalarini shakllantiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ilmiy dalilash va argumentatsiya ko'nikmalarini rivojlantirishda digital ta'lim vositalari va interaktiv platformalarning roli ortib bormoqda. Masalan, onlayn debat maydonchalari, virtual laboratoriyalar, simulyatsiyalar va elektron mashg'ulotlar talabalarga tezkor fikr almashish, ilmiy mulohazalarni amaliyotda qo'llash va mustaqil izlanish olib borish imkonini beradi[3]. Bu esa ilmiy tafakkur jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi va samaradorligini oshiradi. Shuningdek, ilmiy dalilash va argumentatsiya ko'nikmalari fanlararo yondashuv bilan mustahkamlanadi, chunki talaba turli fanlar matematika, tabiiy fanlar, ijtimoiy fanlar va falsafa bo'yicha olingan bilimlarni mantiqiy tarzda bog'lab, murakkab muammolarni hal qilishga qodir bo'ladi. Interdisipliner ta'lim va loyiha ishlari talabaning ilmiy tafakkurini integratsiyalash va mustahkamlashga xizmat qiladi. Mavzuning ilmiy va amaliy ahamiyati shundaki, talabalarda ilmiy dalilash va argumentatsiya qobiliyatlarini rivojlantirish kelajakdagi mutaxassislarining mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va mantiqiy tahlil ko'nikmalarini shakllantirish orqali ularni professional va ijtimoiy muammolarni hal qilishga tayyorlaydi. Shu nuqtai nazardan, bu masala mamlakatimizning innovatsion rivojlanish strategiyasi, raqamli iqtisodiyot va

zamonaviy oliy ta'lim tizimining global standartlarga moslashuvi nuqtai nazaridan ham dolzarbdur[4]. Shuningdek, mavzuning dolzarbligi va ilmiy yangiligi, metodologik asoslari, pedagogik va kognitiv jihatlari hamda zamonaviy ta'lim jarayonida digital va interaktiv texnologiyalarning roli orqali talabaning ilmiy va mantiqiy tafakkurini shakllantirishning murakkab va ko'p qirraliligini yoritadi. Shu bilan birga, bu bo'lim keyingi bo'limlarda metodologik yondashuv va natijaviy tahlil uchun zamin yaratadi, talabaning ilmiy dalilash va argumentatsiya qobiliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan tizimli pedagogik yondashuvning asosiy printsiplarini belgilaydi.

Talabalarda ilmiy dalilash va logik argumentatsiya qobiliyatlarini rivojlantirish zamonaviy oliy ta'lim tizimining eng dolzarb masalalaridan biridir. Bugungi kunda global iqtisodiyot va ilm-fan sohasidagi tezkor o'zgarishlar, ma'lumotlar oqimining kengayishi, digital texnologiyalarning jadal rivojlanishi va raqamli resurslarning ta'lim jarayoniga keng integratsiyasi talabalardan nafaqat bilim egallash, balki mustaqil, analitik va kritik fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishni talab qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, ilmiy dalilash va argumentatsiya qobiliyatlari talabaning akademik va professional muvaffaqiyati uchun asosiy kompetensiyalar sifatida namoyon bo'ladi. Dolzarlikning birinchi jihat ta'lim sifatining oshirilishi bilan bog'liq. An'anaviy ta'lim tizimida talaba ko'pincha passiv qabul qiluvchi sifatida bilim oladi, bu esa ularning mustaqil fikrlash va mantiqiy tahlil ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatini cheklaydi. Zamonaviy pedagogik paradigmalarda esa talabaning faol, izlanuvchi va tadqiqotga yo'naltirilgan shaxs sifatida shakllanishi ta'kidlanadi[5]. Ilmiy dalilash va argumentatsiya qobiliyatlari aynan shu jarayonda markaziy rol o'ynaydi, chunki ular talabaning muammolarni mustaqil tahlil qilish, qaror qabul qilish va xulosalar chiqarish qobiliyatini mustahkamlaydi. Ikkinchi jihat raqamli va axborot asrida kognitiv barqarorlikni ta'minlash. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda tarqaladigan keng miqdordagi ma'lumotlar orasida talaba nafaqat faktlarni tanlash, balki ularni tahlil qilish, solishtirish va ilmiy dalillar bilan tasdiqlash qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. Shu sababli, ilmiy dalilash va argumentatsiya ko'nikmalarini rivojlantirish talabaning ijtimoiy, akademik va professional muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun dolzarb shartga aylanadi. Uchinchi jihat global ta'lim standartlariga moslashuv. Zamonaviy oliy ta'limda talabalar nafaqat milliy darajada, balki xalqaro miqyosda ham raqobatbardosh bo'lishi zarur. Bunda ilmiy dalilash va argumentatsiya qobiliyatlari ularni seminar, konferensiya, debat va ilmiy nashrlarda faol ishtirok etishga tayyorlaydi. Xalqaro ta'lim tizimlarida, masalan, Bologna jarayoni, AQSh va Yevropa

universitetlarida ilmiy mulohaza, kritikal fikrlash va argumentatsion kompetensiyalar talabaning diplom va sertifikatlash jarayonlarida muhim mezon sifatida qo'llaniladi[6]. Shu jihatdan, mavzu mamlakatimiz ta'lim tizimini global standartlar bilan integratsiyalash jarayonida ham dolzarbdir. To'rtinchi jihat ijodiy va innovatsion salohiyatni rivojlantirish. Ilmiy dalilash va mantiqiy argumentatsiya ko'nikmalari talabalarda analitik va kreativ fikrlashni birlashtirish imkonini yaratadi. Bu esa nafaqat ilmiy tadqiqotlar, balki startap loyihalari, innovatsion g'oyalar yaratish va zamonaviy professional faoliyatni olib borish uchun zarur. Innovatsion iqtisodiyot talab qiladi ki, mutaxassislar muammoni faqat yechim orqali emas, balki mantiqiy tahlil, dalil va mantiqiy izoh orqali hal qilsin. Beshinchi jihat ijtimoiy barqarorlik va axborot madaniyati. Talaba ilmiy dalilash va argumentatsiya ko'nikmalarini egallash orqali nafaqat o'z fikrini mantiqiy tarzda ifodalaydi, balki boshqalarning fikrini hurmat qilgan holda tahlil qilish, qarshi dalillarni konstruktiv tarzda baholash va bahs-munozaralarda barqaror pozitsiyani egallash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ijtimoiy muhitda sog'lom diskussiya va konstruktiv muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, dolzarlik ta'limning interdisipliner va amaliy jihatlari bilan mustahkamlanadi. Talaba turli fanlardan olingan bilimlarni integratsiyalash orqali murakkab masalalarni yechadi, ilmiy izlanishlar olib boradi va natijalarni amaliyotga tatbiq etadi. Shu nuqtai nazardan, mavzu ilmiy, pedagogik va amaliy jihatdan bir vaqtning o'zida dolzarb bo'lib, talabaning kognitiv, professional va ijtimoiy rivojlanishini birlashtiradi[7]. Talabalarda ilmiy dalilash va logik argumentatsiya qobiliyatlarini rivojlantirish zamonaviy ta'limning strategik vazifasi, ijtimoiy barqarorlik, innovatsion iqtisodiyot, global raqobatbardoshlik va shaxsiy rivojlanishning asosiy sharti sifatida dolzarbdir. Shu sababli, ushbu mavzu pedagogika, psixologiya, epistemologiya va zamonaviy ta'lim texnologiyalari sohalarida chuqur tadqiq qilinishi, amaliy tavsiyalar ishlab chiqilishi va ta'lim jarayonida tizimli ravishda joriy etilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Turabova S. TALABALARNING ERISTIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA ILG 'OR XORIJ TAJRIBALARINI IMPLEMENTATSIYA QILISH IMKONIYATLARI //Bulletin of scientific research TUES. – 2023. – T. 1. – №. 2. – C. 89-93.
2. Ismoilov, T. (2019). The importance of outdoor games in the upbringing of a harmonious young generation. Scientific Bulletin of Namangan State University, 1(11), 257-261.
3. Shavkat, G'ULOMOV. "O 'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI, 2025,[1/3] ISSN 2181-7324."